

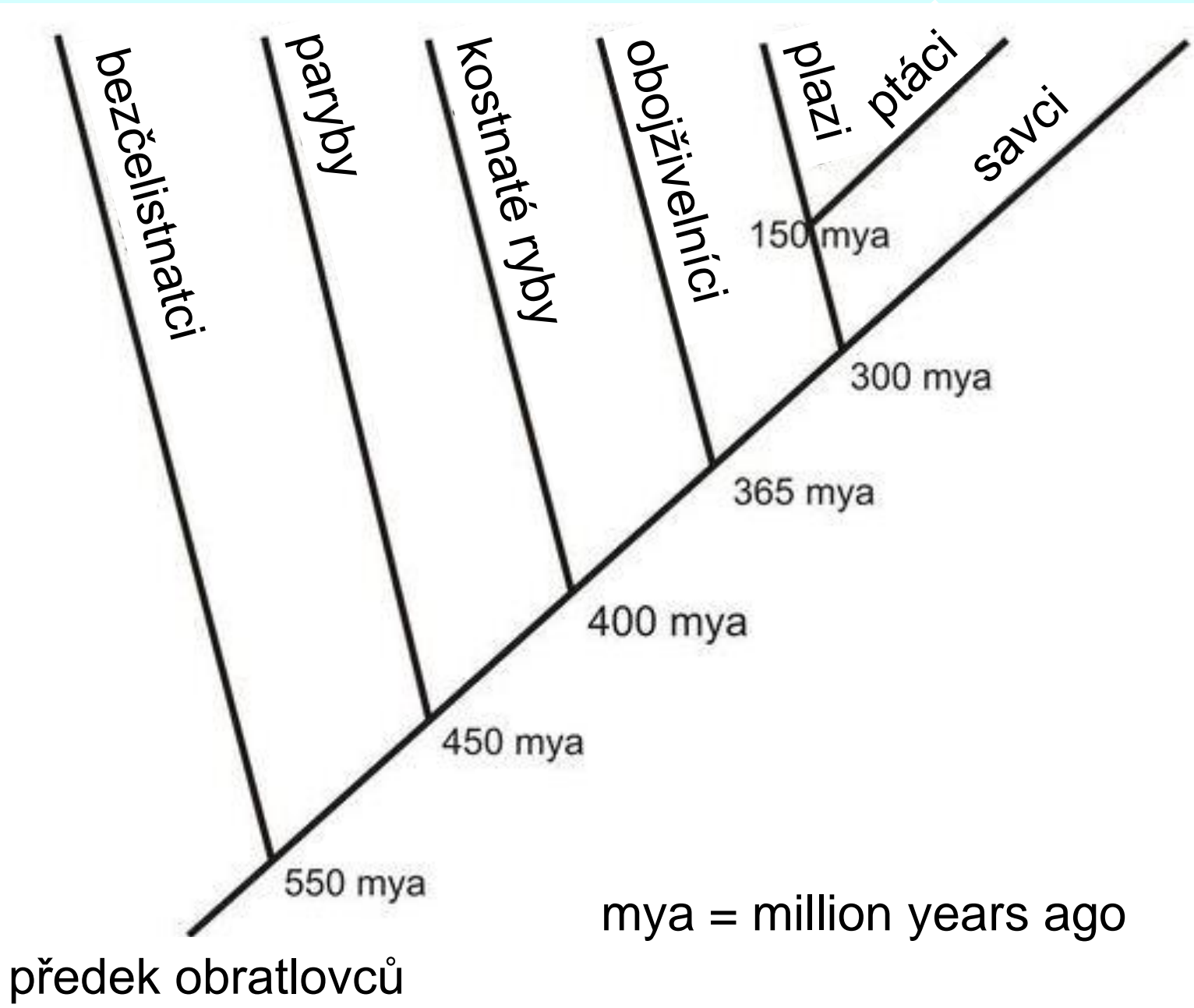
úvodní přednáška

ZOOLOGIE OB RATLOVCŮ

třídění organizmů

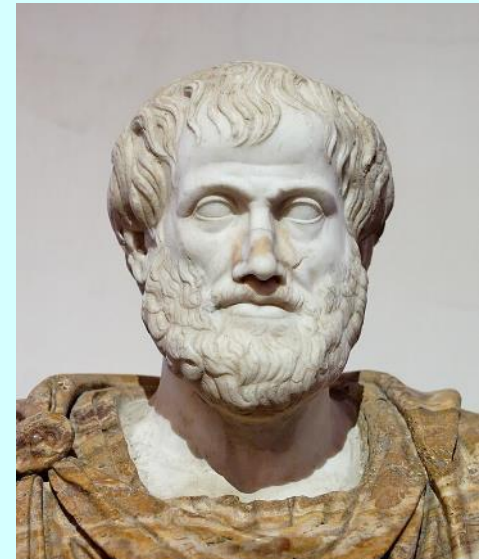
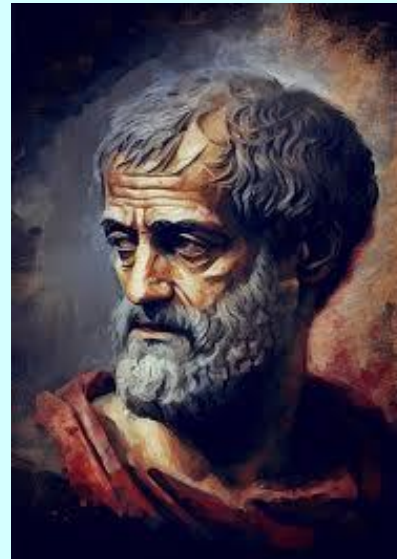
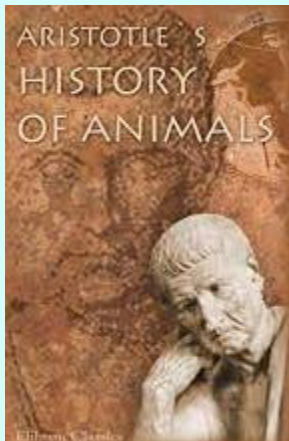
prof. Ing. Jiří Patoka, Ph.D., DiS.

patoka@af.czu.cz

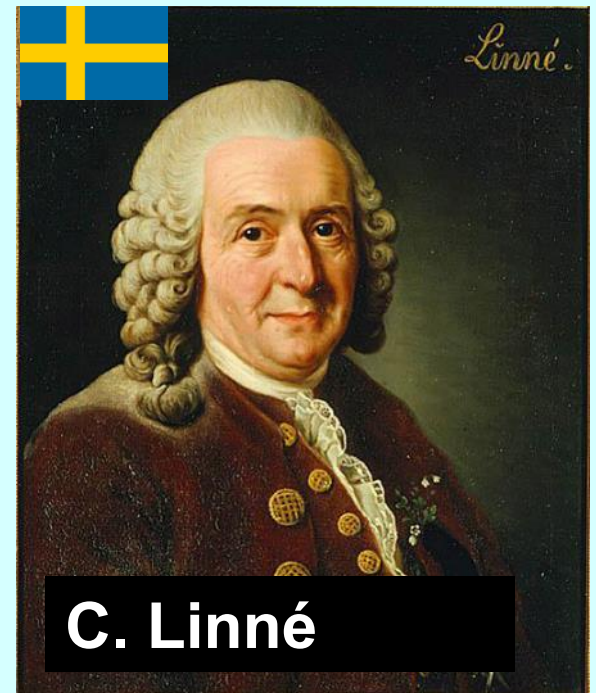
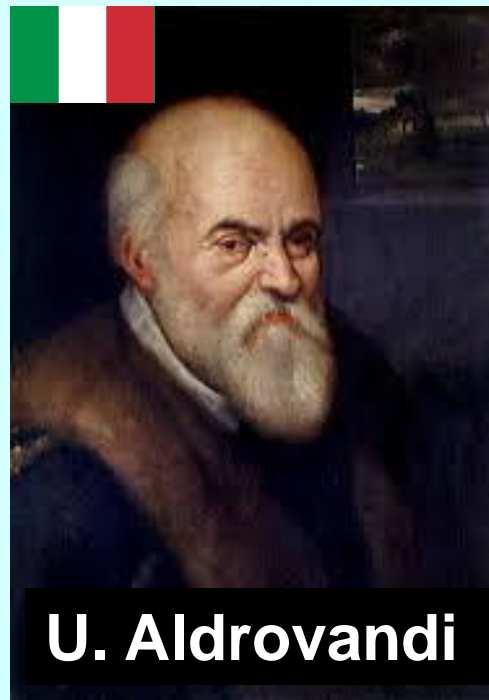
Počátky klasifikace organismů

- potřeba poznávat + třídit + klasifikovat = taxonomie a systematika
- **Aristotelés ze Stageiry** (384-322 př. n. l.) - považován za otce biologie, které zasvětil více než 25 % spisů, z nichž tvoří velkou část zoologická díla
- použil pouze tři termíny: „rod“ (genos), druh (eidos) a „druhový/rodový rozdíl“ (diafora)
- za jednotku klasifikace považoval „druhovou formu“ (eidos), resp. skupinu živočichů, kteří sdílejí podstatné vlastnosti, a které již mezi sebou nelze dále odlišovat
- roztrídil cca 500 živočichů

Počátky klasifikace organismů

- 16. století - Konrad Gesner - *Historiae animalium*
  - Ulisse Aldrovandi - první vědecká expedice
- 1735 - Carl Linné - *Systema naturae* (10. edice 1758)

Jak organizmy klasifikovat?

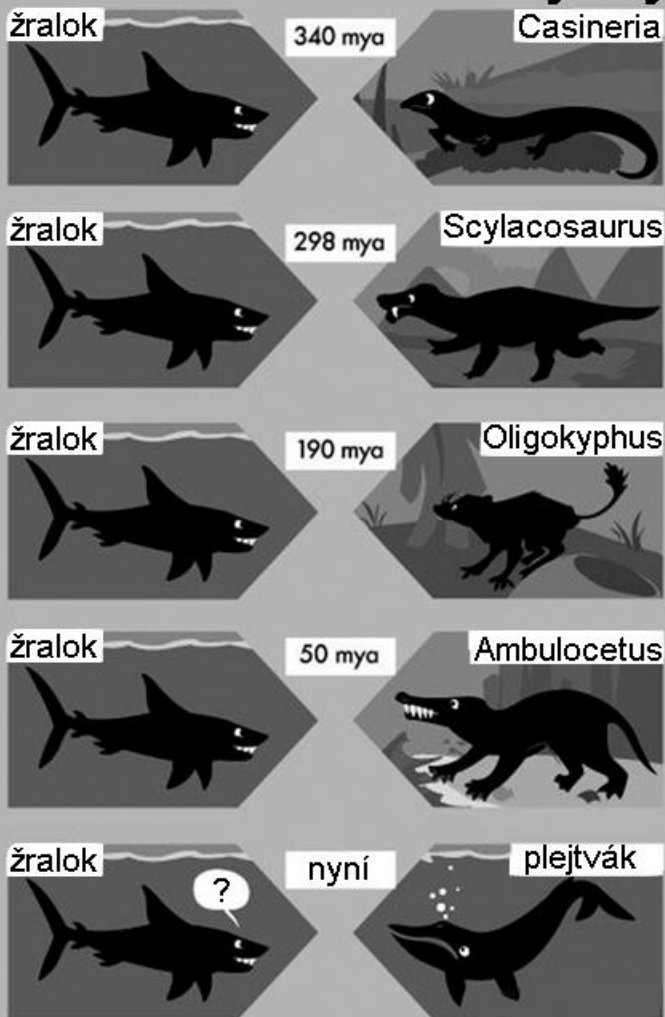
Typy znaků:

- **anatomické** – tvrdé patro, spánkové jámy, redukce zubů, ...
- **molekulární** – sekvence nukleotidů, pořadí genů, ...
- **embryologické** – typ rýhování vajíčka, zárodečné obaly, ...
- **ontogenetické** – (ne)ukončený růst, ...
- **behaviorální** – péče o potomstvo, socialita, ...
- **fyziologické** – endotermie, ...
- **ekologické** – návrat do vody, žvýkání, hrabání, létání, ...

- mnohé se mění v čase a není jednoduché, vyznat se v tom

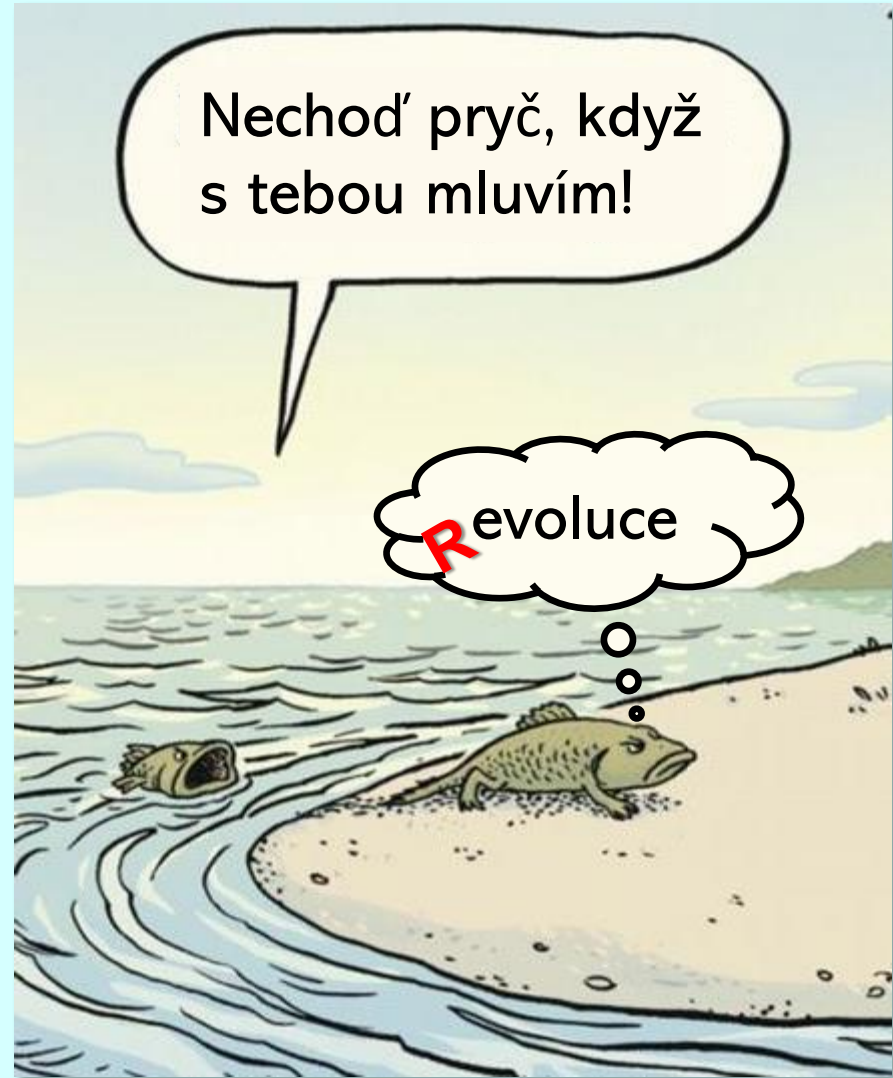
žraloci vs. velryby

mya = million years ago

Mizející a měnící se znaky

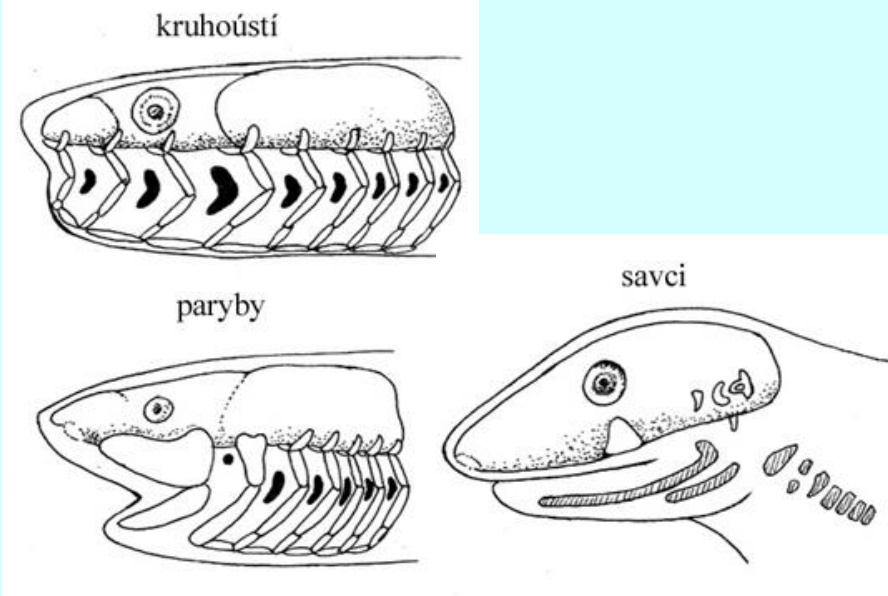
- **rudimenty** (zakrnělé orgány obvykle již organizmem nepoužívané, které však byly efektivní u nižšího vývojového stupně)
- **atavizmy** (znak byl u druhu překonán a vývojem vymizel, ale u některého z jedinců se opět objevil) – důkaz vývoje ze společných předků

Rudimenty

Příklad:

Významnou apomorfií (evoluční novinkou) obratlovců umožňující aktivní získávání potravy jsou čelisti vzniklé přeměnou žaberních oblouků. Obrázek schématicky ukazuje původní stav u kruhoústých s devíti žaberními oblouky, které plní funkci opory žaberního aparátu. Ústa tvoří přísavka bez čelistí. U paryb dochází k redukci prvních dvou oblouků a k přeměně třetího na čelisti. Zbývající žaberní oblouky mají funkci opornou. Z původních osmi žaberních štěrbin zůstává u paryb pět plus spirakulum - otvor za okem, který spojuje žaberní dutinu s vnějším prostředím. U savců žaberní oblouky zanikají, jejich rudimenty jsou zachovány jako ušní kůstky, části jazyky či chrupavky hrtanu. Na snímcích hlava máčky (*Scyliorhinus* sp.) s dobře patrnými žaberními štěrbinami a spirakulem za okem, a hlava sumce velkého (*Silurus glanis*) se čtyřmi žaberními oblouky.

Rudimenty

Příklad:

Hadi nemají vyvinuté hrudní ani pánevní končetiny. Pouze u několika taxonů (hroznýši, krajty, vinejši) jsou zachovány rudimenty kostí pánevního pletence. Mezi ně patří zejména vestigiální pletenec pánevních končetin a vnější ostruhy (drápy). U některých druhů mají samci tyto rudimenty výrazně větší než samice.

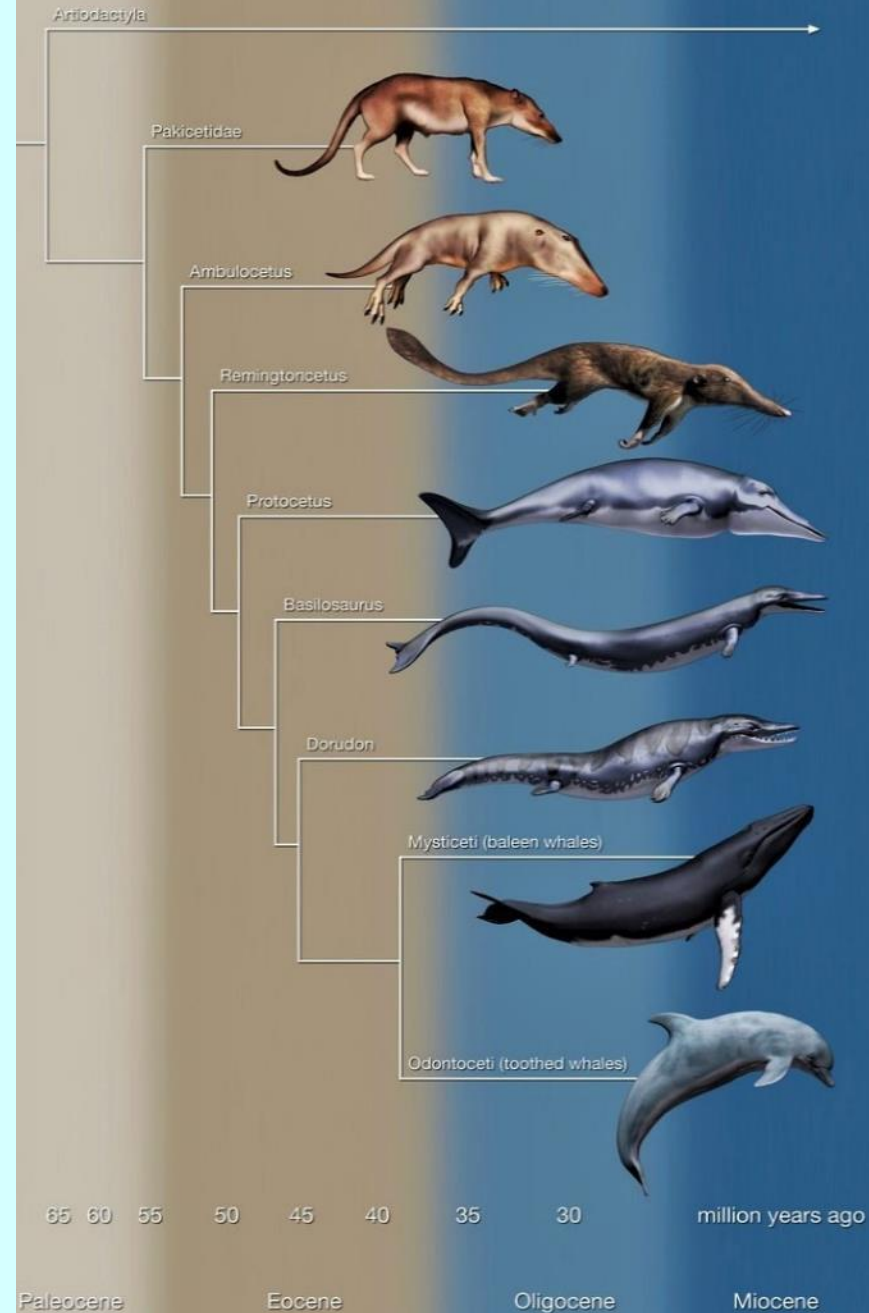

Atavizmy

Příklad:

- noha u kytovce (vorvaňovce severomořského)
- při pitvě objevena pod kůží pánevní končetina

Atavizmy

Příklad:

- u člověka - nadměrné ochlupení celého těla,
větší počet prsních bradavek, ocásek

vlkodlačí syndrom

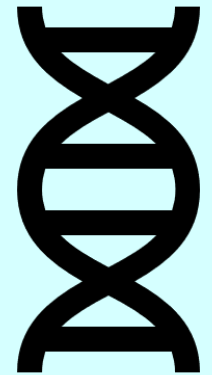

1580 - první známý případ hypertrichózy -
Petrus Gonsalvus (zaznamenal U. Aldrovandi)

Alice Elizabeth Doherty
(1887–1933)

Jak organizmy klasifikovat?

- „stará“ systematika založená na zkušenosti – subjektivní dělení znaků na důležité a nedůležité

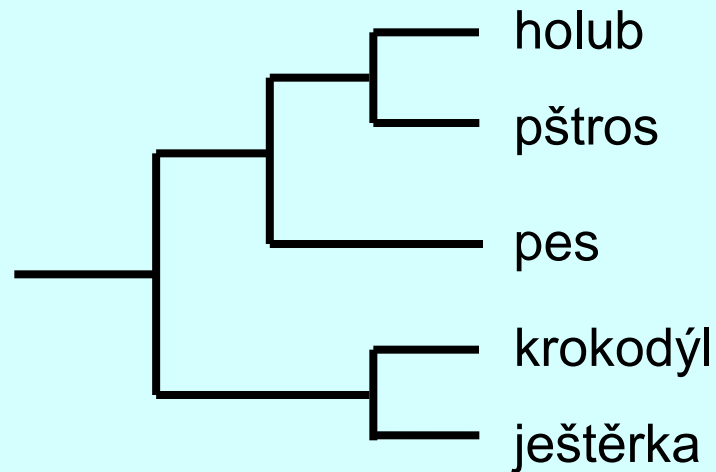
- v 50. letech 20. století – analýza všech dostupných znaků – *samotná morfologie nemusí říkat o příbuznosti nic*
- ideálně kombinace morfologické a genetické analýzy

NUMERICKÁ TAXONOMIE = fenetika

	holub	pštros	krokodýl	ještěrka	pes
povrch těla	peří	peří	šupiny	šupiny	srst
teplokrevnost	ano	ano	ne	ne	ano
počet nohou	2	2	4	4	4
lebka	diapsidní	diapsidní	diapsidní	diapsidní	synapsidní
péče o mladé	ano	ano	ano	ne	ano

	holub	pštros	krokodýl	ještěrka	pes
holub	100	100	40	20	40
pštros	100	100	40	20	40
krokodýl	40	40	100	80	40
ještěrka	20	20	80	100	20
pes	40	40	40	20	100

NUMERICKÁ TAXONOMIE = **fenetika**

---

	holub	pštros	krokodýl	ještěrka	pes
holub	100	100	40	20	40
pštros	100	100	40	20	40
krokodýl	40	40	100	80	40
ještěrka	20	20	80	100	20
pes	40	40	40	20	100

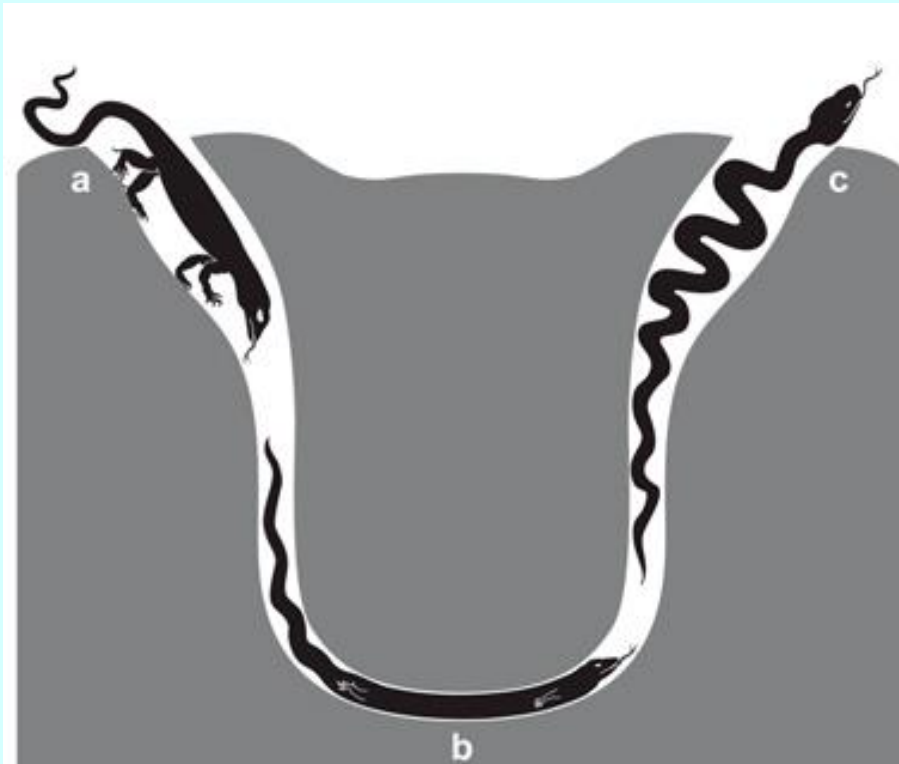
FYLOGENETICKÁ TAXONOMIE = **kladistika**

způsob klasifikace organismů podle jejich větvení v evolučním stromu a nikoliv jen podle jejich morfologické podobnosti

- dělení organismů dle vývojového původu znaků
  - *ne každá podobnost má fylogenetický smysl!*
- shodné znaky od společného předka = **homologické**
- podobné znaky vzniklé nezávisle = **konvergentní**
(funkční podobnost daná ekologicky, tzv. sbíhavá evoluce)
- znaky přítomné u příbuzných druhů, ale nepřítomné u společného předka = **paralelní**

Konvergence (sbíhová evoluce)

- předpoklad: slepýši a hadi přišli o končetiny kvůli adaptaci na život v tunelech

Garberoglio et al. (2019) Science Advances

Hadi byli kdysi čtyřnohými tvory, ale hrudní končetiny jim zanikly o miliony let dříve než pánevní. Dříve se předpokládalo, že fáze dvounohých hadů byla přechodným vývojovým obdobím mezi čtyřnohým a beznohým tělem. Nyní víme, že trvalo desítky milionů let.

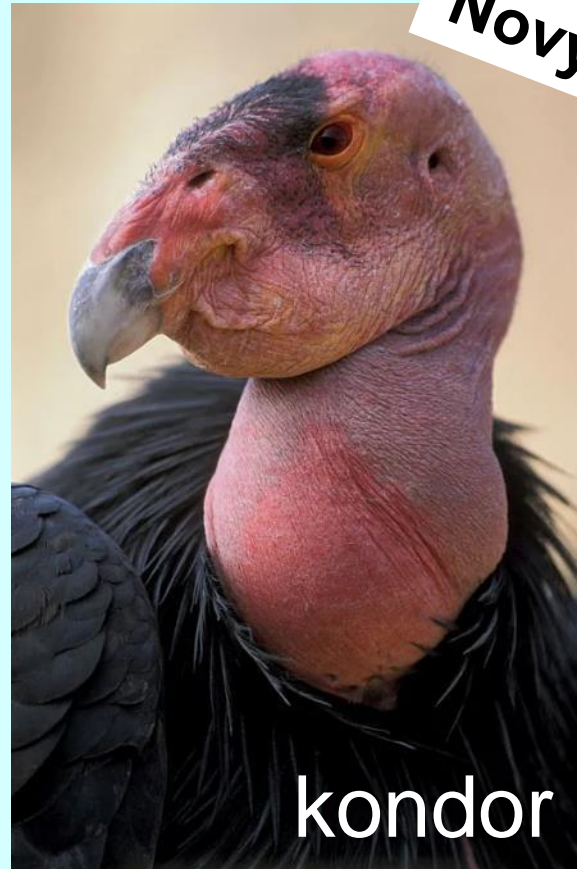
Konvergence (sbíhová evoluce)

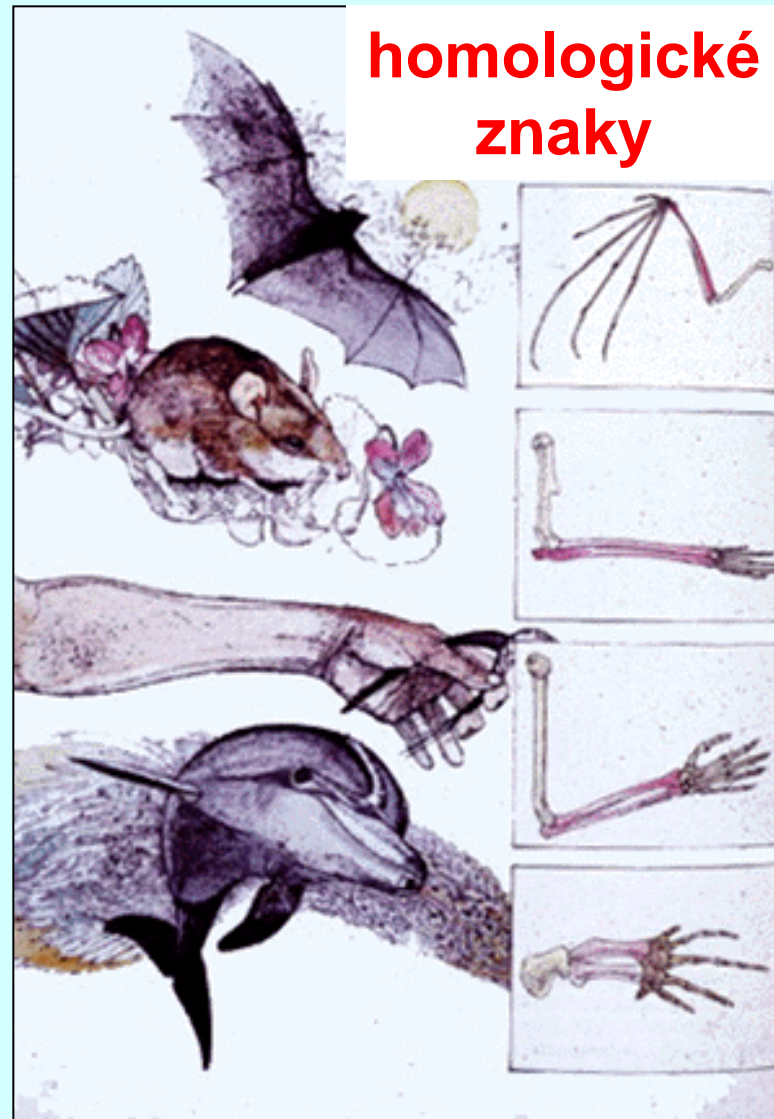
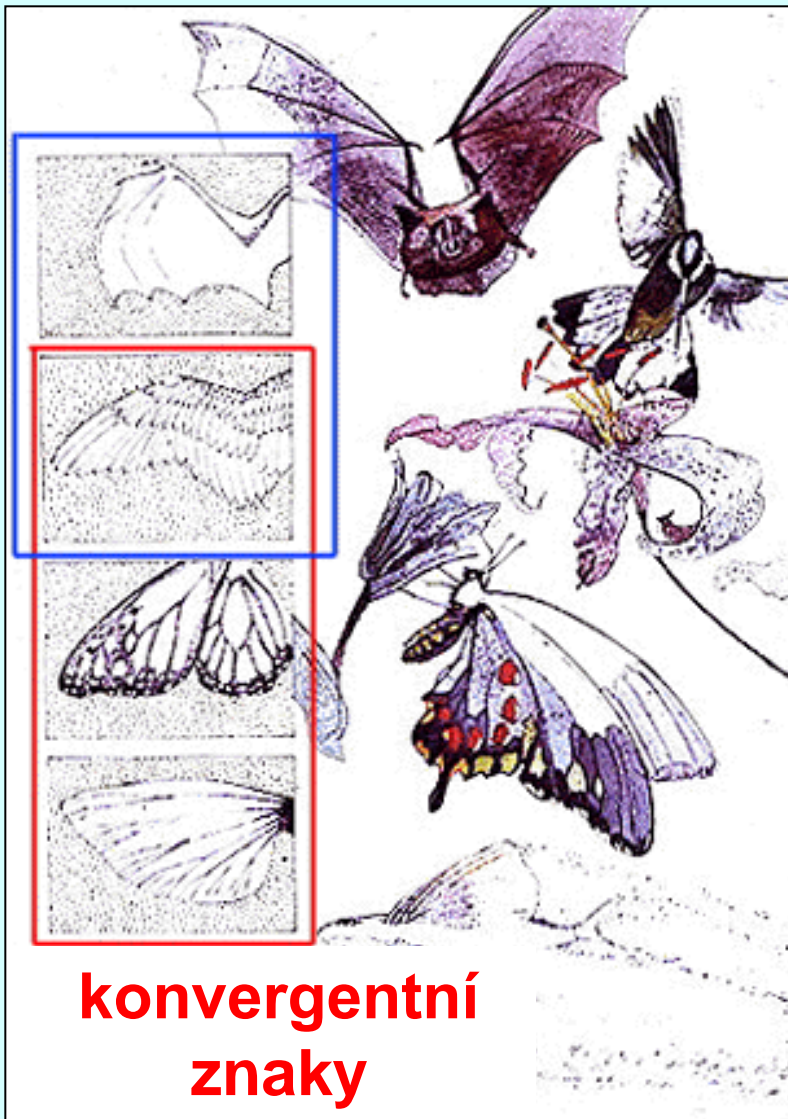
- holá hlava a krk u mrchožravých supů a kondorů

Starý svět

Nový svět

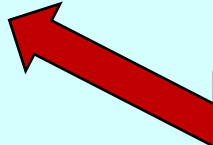

FYLOGENETICKÁ TAXONOMIE = **kladistika**

- u homologických znaků je důležitá jejich původnost
- primitivní vs. odvozené (tzv. polarita znaku)
- **pleziomorfní** – původní primitivní znaky sdílené od vzdáleného společného předka
- **apomorfní** – odvozené znaky
  - **autapomorfie** – znaky vyskytující se unikátně pouze u jedné skupiny (vznik v průběhu evoluce)
  - **synapomorfie** – s předkem sdílené odvozené znaky

Posuzuje se při tvorbě kladogramu u každého znaku zvlášť

Zásadní pro kladistiku

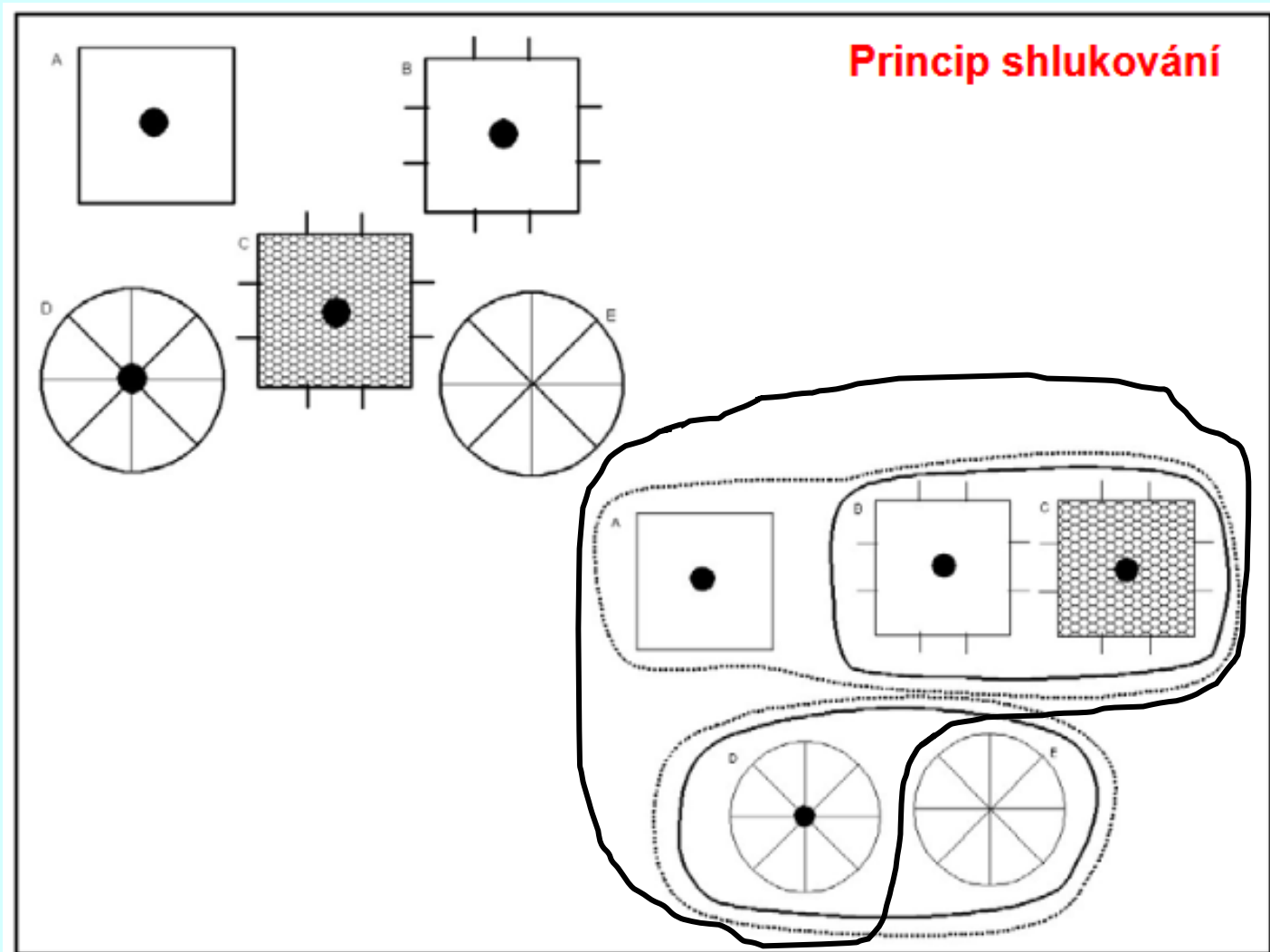
FYLOGENETICKÁ TAXONOMIE = **kladistika**

- stavba fenogramu založena na celkové podobnosti
- stavba kladogramu založena na max. úspornosti

Kladistika (nahradila fenetiku)

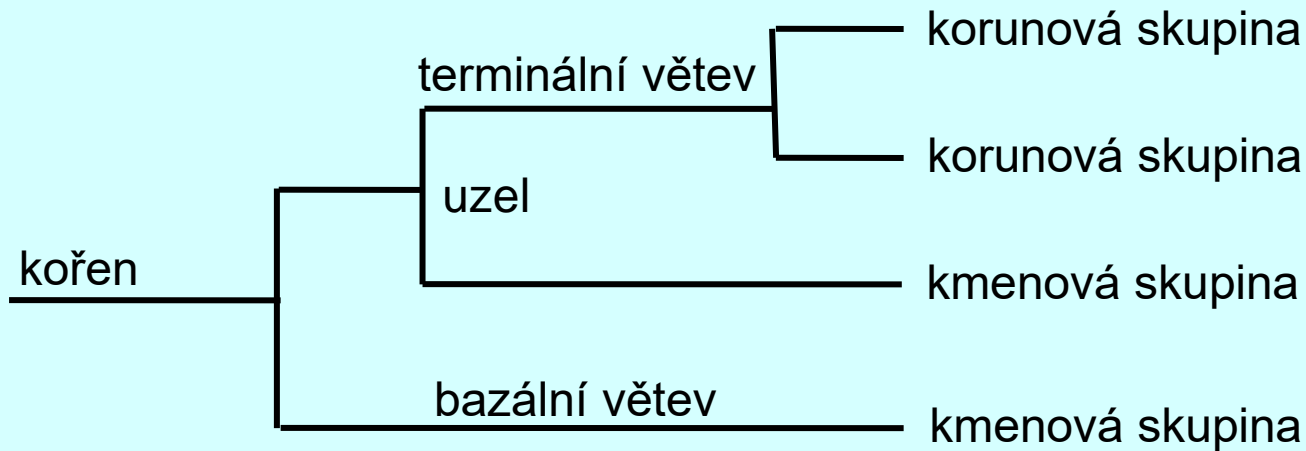
- předpokládá že každý sdílený znak je homologický
- hledá se strom, na kterém rozložení znaků předpokládá minimum evolučních změn, tj. je nejkratší
(tzv. parsimonie)

FYLOGENETICKÁ TAXONOMIE = **kladistika**

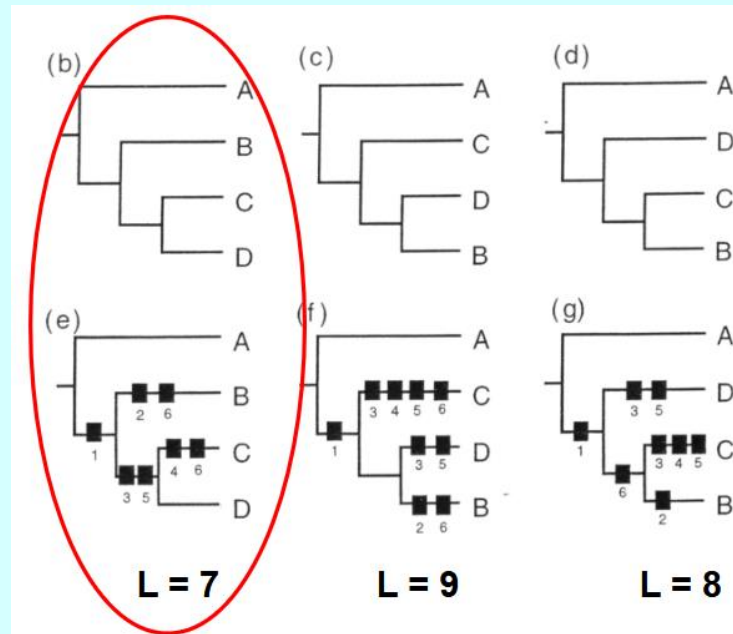
Kladogramy

- pokud vložíme čas, získáme **fylogenetický strom**

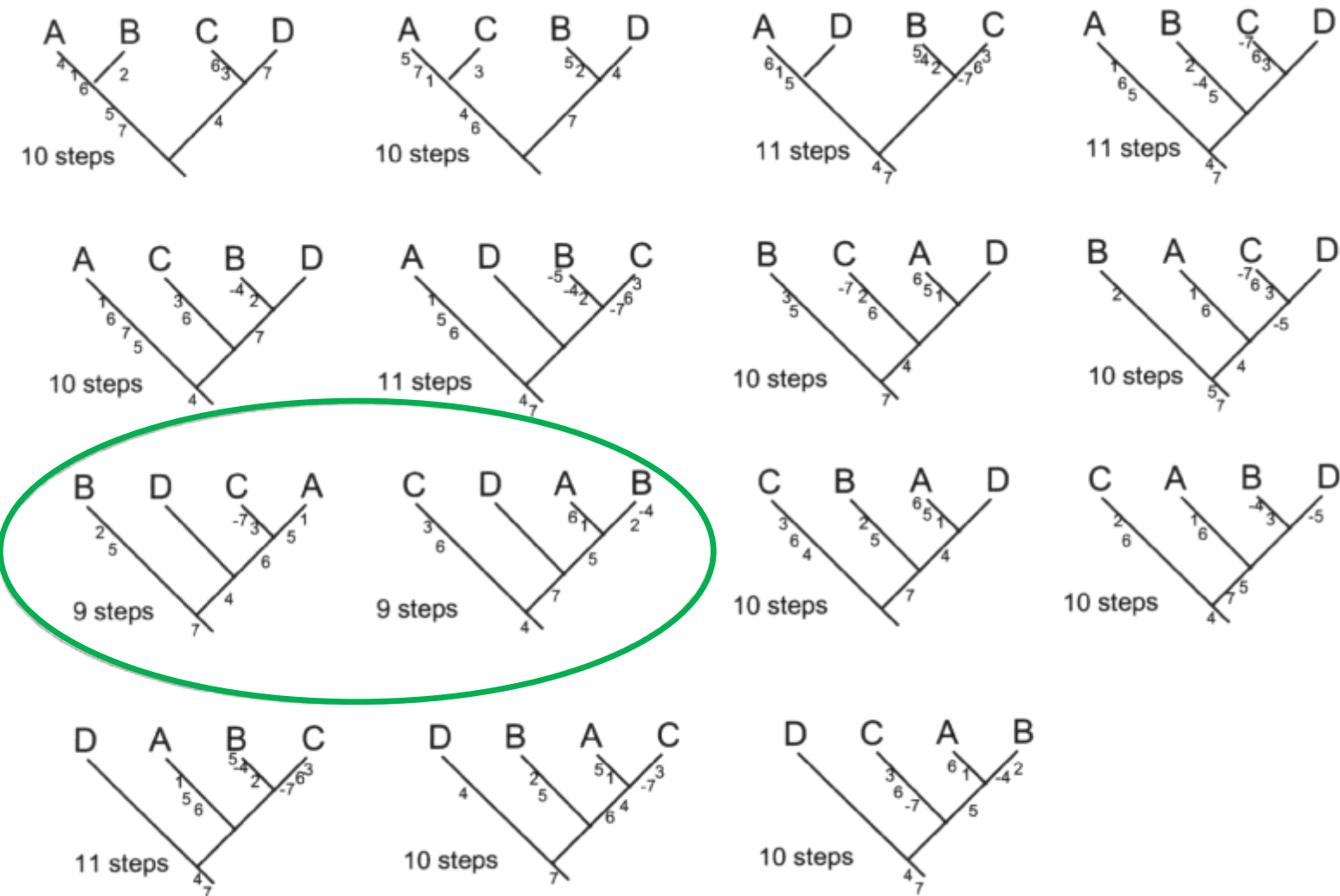
délka stromu

celkový součet všech změn ve všech znacích (krocích) na dané topologii stromu, tj. nutných k vysvětlení dané hypotézy o příbuznosti

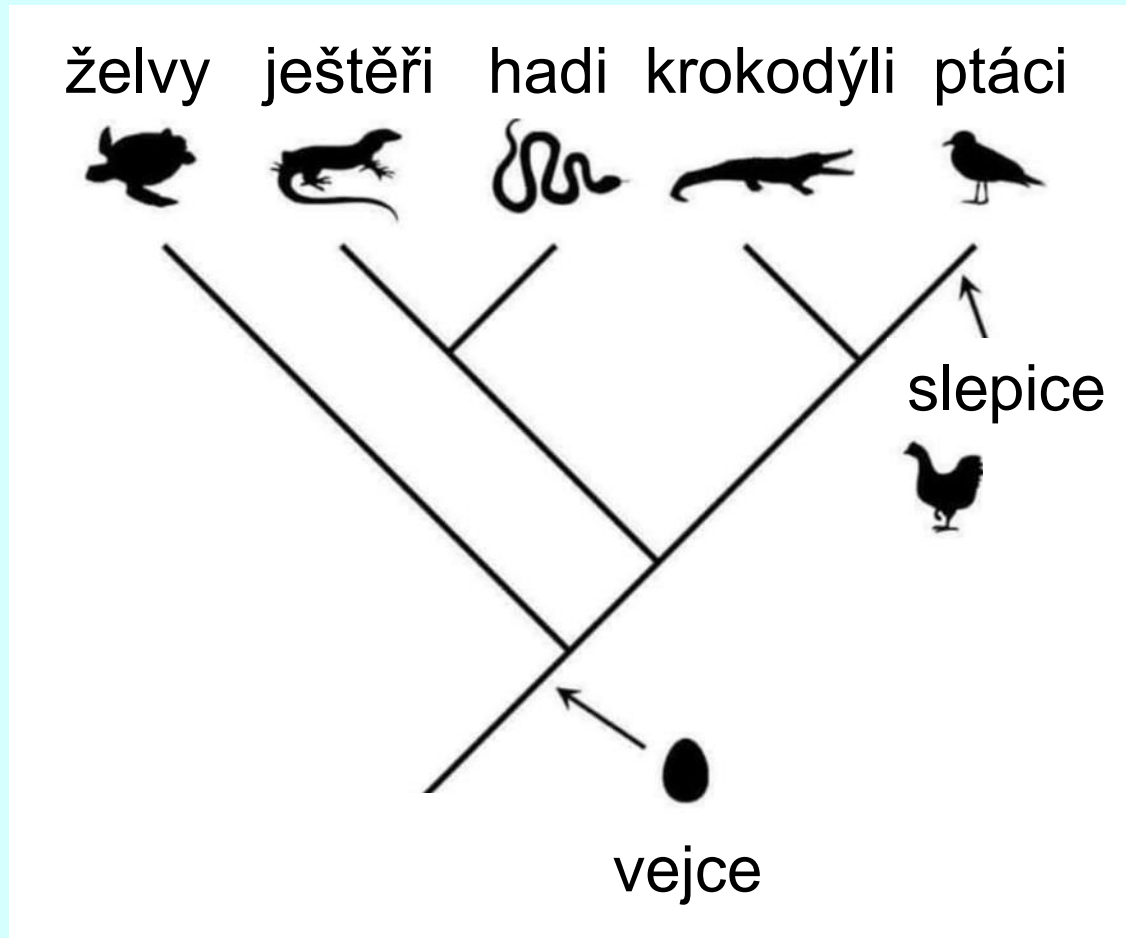

Kladogramy

- počítačové algoritmy hledání nejúspornějších verzí

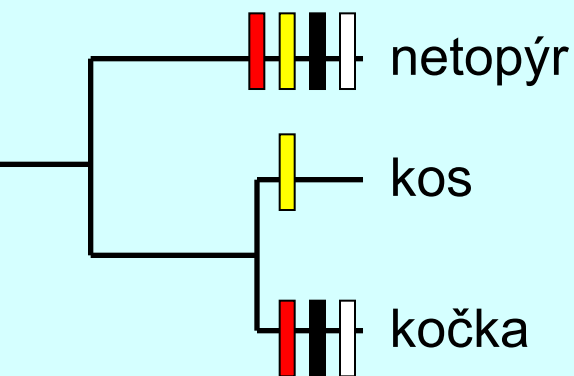

Byla dřív slepice, nebo vejce?

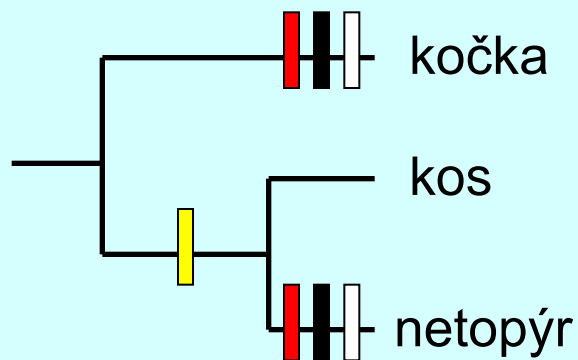

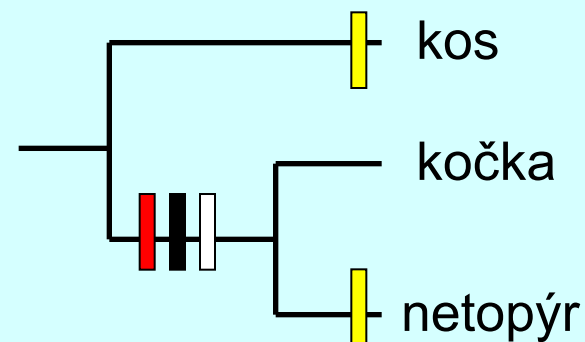
FYLOGENETICKÁ TAXONOMIE = **kladistika**

8 změn

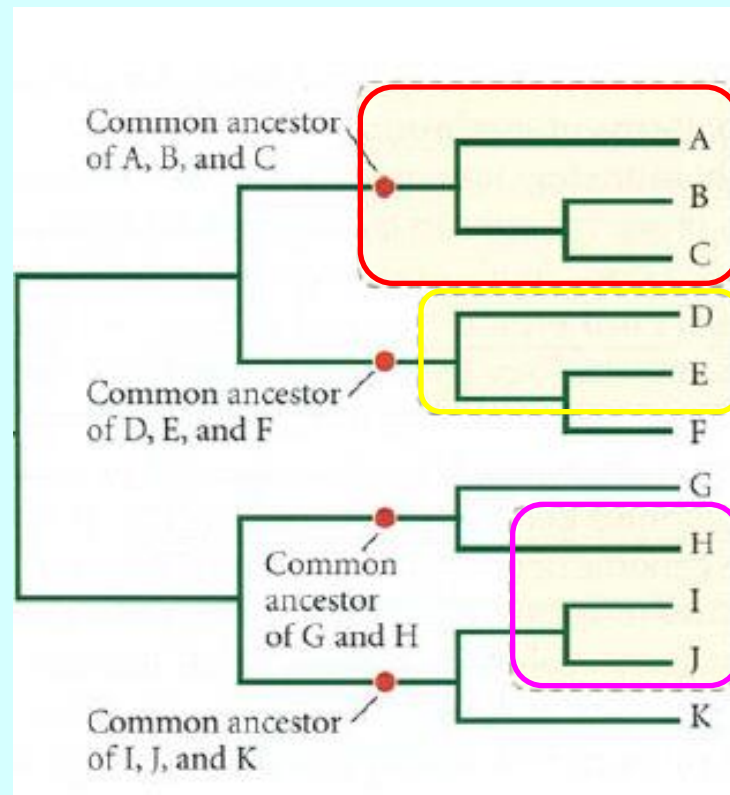
7 změn

5 změn

nejlepší kladogram

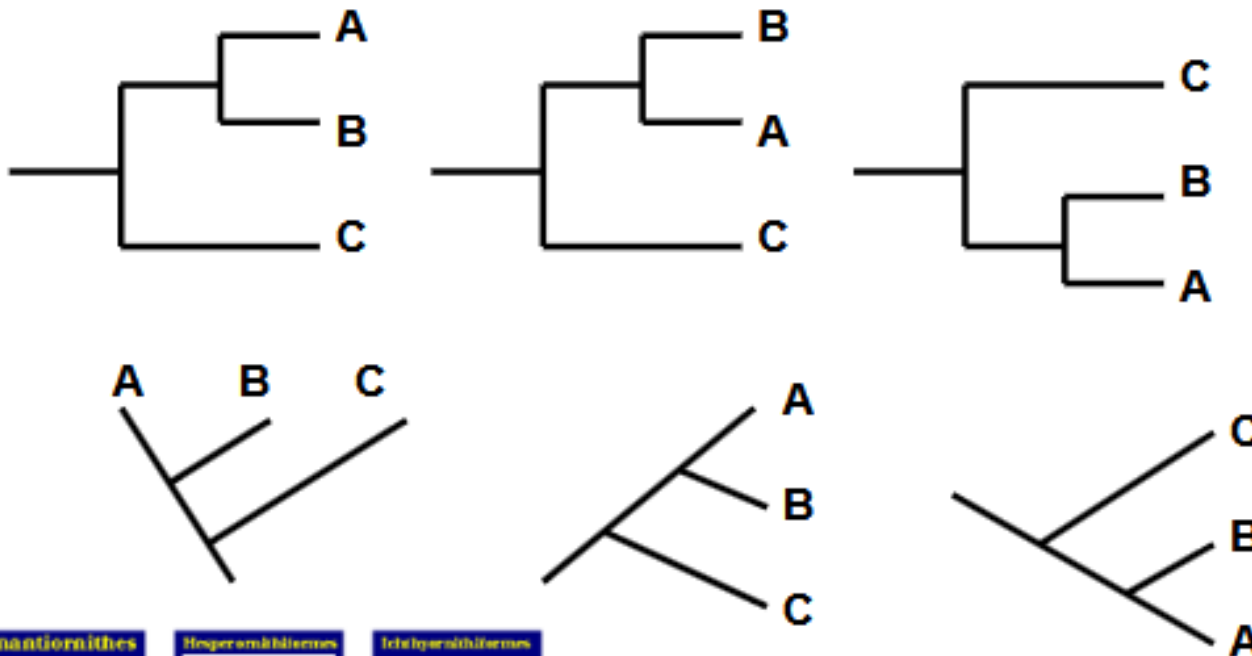
	kos	netopýr	kočka
schopnost letu	ano	ano	ne
bezjaderné krvinky	ne	ano	ano
mléčné žlázy	ne	ano	ano
srst	ne	ano	ano

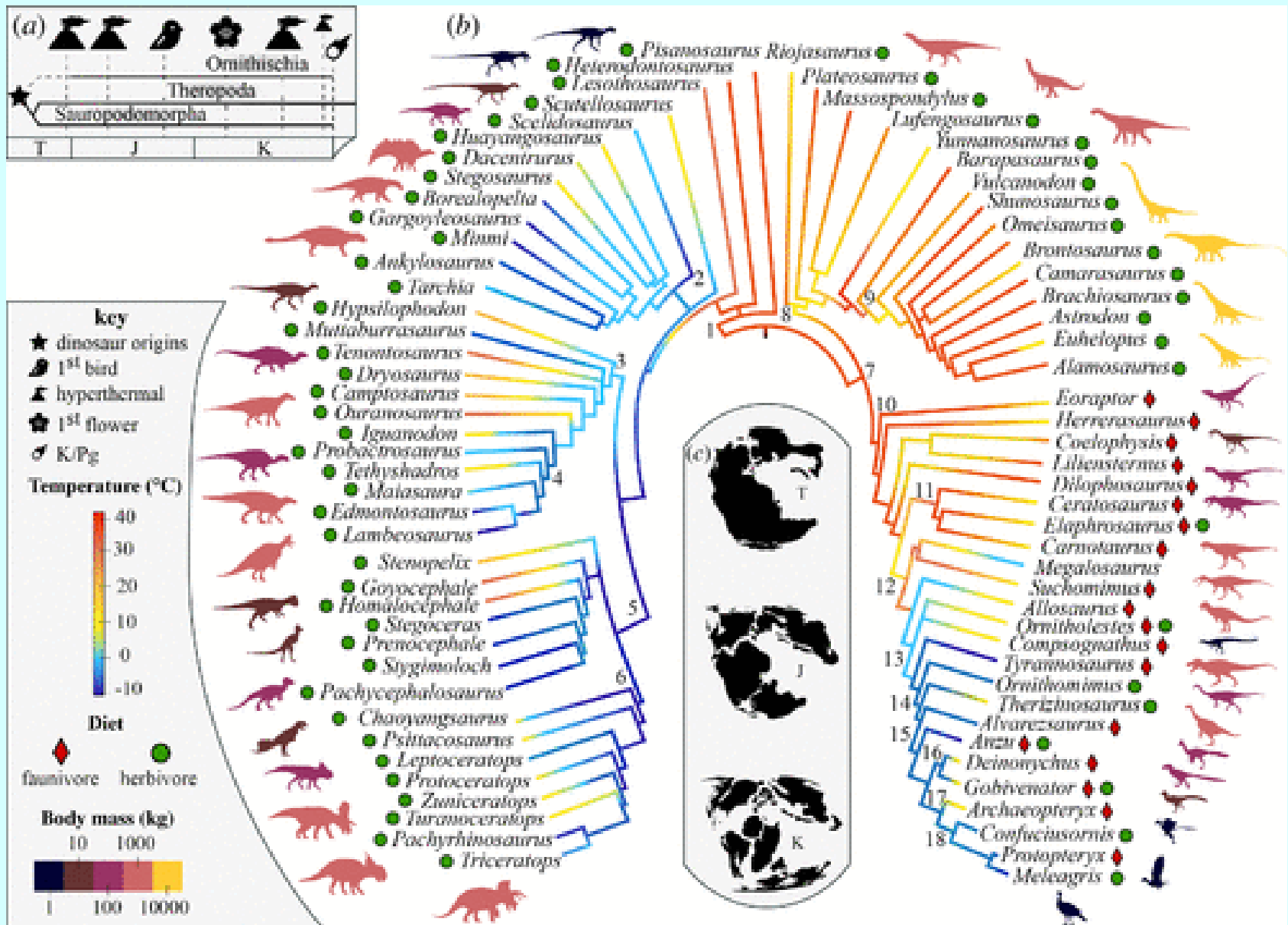
- díky synapomorfii můžeme definovat **monofyletické taxony**
- **přirozené (správné) taxony** - výhradně monofyletické
- **parafyletické taxony** - neobsahují všechny skupiny vzniklé ze společného předka (př.: plazi a ptáci)
- **polyfyletické taxony** - obsahující skupiny vzniklé z různých předků

FYLOGENETICKÁ TAXONOMIE = **kladistika**

Zobrazení kladogramu

Příklad zobrazení fylogenetických vztahů: dinosaury (a ptáci)

Zoologická nomenklatura

- pojmenovávání
- mezinárodní pravidla zoologické nomenklatury

www.iczn.org

- 1. Princip priority**
- 2. Princip homonymie**
- 3. Princip názvových typů**
- 4. Etický kodex**

Popis nového druhu

- nález druhu – determinace – lokalita – morfologická, případně i genetická analýza – název – uložení typového materiálu

holotyp – jedinec, podle něžž byl popis zhotoven (ideálně dospělý, neporaněný, nedeformovaný)

allotyp – jedinec opačného pohlaví

paratypy – další jedinci

neotyp – pokud se nedochoval žádný typový exemplář druhu, je designován nový exemplář

- při odběru vzorků, transportu materiálu, analýzách a uložení materiálu je nutné respektovat mezinárodní i národní pravidla

Neónka červená – příklad souboje o prioritu

Cheirodon axelrodi Schultz, 1956

20. 2. 1956

Hyphessobrycon cardinalis Myers & Weitzman, 1956

21. 2. 1956

- rozhodnutí
komise pro
zoologickou
nomenklaturu

(hlasování 19:5)

Dr. Herbert R. Axelrod

vs.

G. S. Myers & S. H. Weitzman

***Paracheirodon axelrodi* (Schultz, 1956)**

Cheirodon axelrodi Schultz, 1956 · unaccepted

Hyphessobrycon cardinalis Myers & Weitzman, 1956 · unaccepted (synonym)

OPINIONS AND DECLARATIONS RENDERED BY THE INTER- NATIONAL COMMISSION ON ZOOLOGICAL NOMENCLATURE

Edited by

FRANCIS HEMMING, C.M.G., C.B.E.
Secretary to the Commission

VOLUME 17. Part 7. Pp. 87—104

OPINION 485

Determination of the relative priority to be assigned to the names *Cheirodon axelrodi* Schultz (L.P.) and *Hyphessobrycon cardinalis* Myers (G.S.) & Weitzman (S.H.) (Class Pisces), both being names published in February 1956

LONDON:

Printed by Order of the International Trust for
Zoological Nomenclature
and

Sold on behalf of the International Commission on Zoological
Nomenclature by the International Trust at its Publications Office
41, Queen's Gate, London, S.W.7
1957

Price Twelve Shillings

(All rights reserved)

System

- Dynamicky se měnící – chybějící data, revize, nové druhy...
- Je nutné na systém nahlížet kriticky
- Paralelně lze postupovat dle několika verzí

- Kde ověřovat názvy?

Závěr

- každá klasifikace je jen pokusem o škatulkování reality
- jelikož naše poznání má mezery, jsou v klasifikaci postupně odhalované chyby

Děkuji za pozornost